

КОНТРОВЕРЗЕ О УЛАСКУ СТРАНИХ БАНАКА НА ПРОСТОРУ БИХ, СРБИЈЕ И ХРВАТСКЕ

CONTROVERSIES ABOUT THE ENTRY OF THE FOREIGN BANKS INTO BOSNIA AND HERZEGOVINA, SERBIA AND CROATIA

Мр Иван Мирковић

Универзитет у Источном Сарајеву
Факултет пословне економије
Бијељина, БиХ; Република Српска

Абстракт: У овом раду се разматрају неке контроверзе о уласку страних банака на простору БиХ, Србије и Хрватске. Глобализација је промијенила све финансијске институције и финансијска тржишта, изазвала револуцију у банкарству, промијенила природу традиционалних банака као финансијских посредника, комисионара и заступника интереса својих клијената. Глобална банкарска група је власник трговине, индустрије и осигурања и учесник на финансијском тржишту капитала у пуном капацитету. У трансформацији банкарских сектора БиХ, Србије и Хрватске доминирају банкарске групе из ЕУ -15. Стране банке имају снажан утицај на макроекономске и социјалне перформансе поменутих држава. Мотиви наступа страних банкарских група на просторе БиХ, Србије и Хрватске су доста бројни и економски вјеродостојни, основни мотив је зарађивање, а облици пенетрације путем пословних алијанси, мерџера и аквизиција као дијела и аспекта приватизације домаћих банака. Економска и финансијска криза нагласила је неопходност боље регулације, јавне контроле и супервизије банака ("небанкарских банака") и финансијских тржишта. Неколико доминантних банкарских група из ЕУ-15 послују на тржиштима све три земље. Неке аустријске банкарске групације су у стопостном власништву аустријске државе, па је упитно зашто су државне банке у БиХ, Србији и Хрватској умјесто да остану у власништву државе традиране аустријској држави.

Кључне речи: контроверзе, стране банке, глобализација, економска и финансијска криза, традиционална банка, банкарски сектор, регулација, супервизија, небанкарска банка, приватизација

Abstract: This paper discusses some controversies about the entry of the foreign banks into Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia. Globalization has altered all financial institutions and financial markets, revolutionized a banking system, and transformed the nature of the traditional banks as financial mediators, commission agents and representatives of their client's interests. A global banking group is an owner of the trade, economy, insurance and it is a member of the financial capital market. The banking groups from the EU-15 are considered dominant in the transformation of the banking sector of Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia. The foreign banks have a powerful impact on macroeconomic and social performances of the aforementioned countries. The motives for the entry of the foreign banks into Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia are numerous and consistent, the main motif being making money, and the entry through alliance, mergers and acquisition lead to privatization of the domestic banks. Economic and financial crisis emphasized the necessity for regulations, public control, bank monitoring (nonbank banks) and financial markets. Several most dominant affiliates from the EU-15 operate in all three countries. Some Austrian affiliates are under full ownership of Austria, which raises the question why the state-owned banks in Bosnia and Herzegovina, Serbia and Croatia are traded to Austria instead of being kept in the state property.

Key Words: controversy, foreign banks, globalization, economic and financial crisis, traditional banks, banking sector, regulation, monitoring, nonbank banks, privatization

I. УВОД

Улазак европских банака на финансијско тржиште БиХ, Србије и Хрватске подразумијева интеракцију и анализу економских и социјалних кретања и развоја у

ЕУ и земљама Западног Балкана, као и процесе транзиције у Средњој и Југисточној Европи, након слома комунизма. Приватизација банака сматра се једним од приоритета политике транзиционих земаља јер финансијска алокација према рационалним употребама није могућа без промјене власништва на банкама из државног у приватно власништво. Међутим, улазак страних банака на тржиште земаља у транзицији захтијева не само економски резон, већ и политичку одлуку, јер је доста раније Џ. М. Кејнс са правом устврдио, „ да су финансије и новац ствар националне државе и темељ њеног суверенитета“. Током процеса приватизације неке транзиционе земаље продале су највећи дио имовине свога банкарског система страним банкама. Међу првима била је Мађарска, која је 1996. године била лидер продаје банкарског сектора. Од тада је у страну власништво прешло више од 50 посто банака у Пољској, Естонији, Чешкој, Летонији и Албанији као и у Мађарској.¹³¹ Повећани улазак страних банака у државе Средње и Источне Европе мотивисале су и регионалне стратегије релативно малог броја европских банака, укључујући Unicredit, Raiffeisenbank, Bank Austria, KBC и Erste, затим и сам приступ приватизацији, какав је заговарала Мађарска, у складу с којим је већина удјела у највећим банкама била понуђена на продају стратешких страним улагачима. Мађарски модел, као што је наглашено, прихватиле су готово све државе у регији. Тај модел не обећава спасоносна рјешења на дуги рок, што се у дјеловању кризе већ сасвим јасно показује. Страни банкарски били су примарно заинтересовани за преузимање депозита бивших државних банака како би проширили своју депозитну базу, а тиме и могућности стварања добити. Након што се кроз повезивање са осталим регионалним банкама у Централној и Источној Европи, њиховим преузимањем, некад мале и слабе националне банке уздигну у јаке регионалне банке, стратегија су даље аквизиције и преузимања од америчких и енглеских банака и у новије вријеме руских банака у циљу стварања великих банкарских група.

II. НАСТУП СТРАНИХ БАНАКА- ОБЛИЦИ ПОВЕЗИВАЊА

У трансформацији банкарских система Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске велику улогу играју стране банке које доминирају у процесу

¹³¹ Group of Banking Supervisors from Central and Eastern Europe: *Developments in the Banking System of the Member Countries*, 2000.

приватизације ранијих државних банака и увођењу нових банкарских производа и услуга.

Основни облик повезивања домаћих и страних банака су пословне алијансе, преко којих страна банка, на основу закљученог уговора постаје стратешки партнер домаће банке. Виши облик пословне сарадње су заједничка улагања (join ventures) када страна и домаћа банка остварују заједничко пословање уз одређену размјену учешћа у акцијском капиталу и оствареном профиту. Највиши облик пенетрације страних банака у домаћи банкарски систем је аквизиција домаћих банака, односно куповина тих банака или њихових дијелова од стране страних банака. Стране банке из земаља чланица Европске уније које су ушле на тржишта БиХ, Србије и Хрватске мотивисане су прије свега могућношћу постизања већих профита. Ријеч је о банкама из ЕУ-15, на које отпада и до 90% укупних банкарских средстава у овим земљама.

Стране банке у БиХ, Србији и Хрватској представљају дио водећих банкарских групација које су веома везане у финансијском смислу у својим земљама. Кредитна експанзија може онемогућити ове банке да процијене кредитни ризик. Због недостатка класичног контакта и личних односа са клијентима, стране банке се ослањају на статистичке методе при процјени кредитног ризика својих клијената. Будући да су ове статистичке методе дизајниране за процјену тржишног ризика у већим тржишним економијама, оне нису адекватне за земље у транзицији. Као резултат тога, убрзана кредитна експанзија може довести до повећања ризичног кредитирања и угрозити финансијску и економску стабилност.¹³²

Приватизација банкарског сектора у БиХ започела је крајем 1990. године. Удио државних банака у акционарском капиталу је опао на 20% до 2001. године. С друге стране удио страних банака је порастао на 55%. До 2005. године стране банке су купиле већи дио банкарског система у БиХ, а крајем 2009. године 90,8% укупне активе било је у њиховом власништву, док су државне банке задржале свега 4,7%. Дакле, у БиХ доминирају стране банкарске групације, а финансијски сектор је банкоцентричан, банке заузимају готово 86% укупне активе финансијског сектора.¹³³

¹³² Ćetković P.; *Research on Money and Finance, Credit Growth and Instability in Balkan Countries: The Role of Foreign Banks*, Discussion Paper no 27, January 2011 str 9

¹³³ www.cbbh.ba

Транзициони процес у Хрватској почео је прије него у БиХ. Држави је 1996. године припадало 80% укупних средстава банкарског сектора, а стране банке су имале само 1%. У периоду 1998–1999. године Хрватска је претрпјела банкарску кризу, али са опоравком економије, страни инвеститори су се почели укључивати у процес приватизације банака. Као резултат тога, 84% средстава банкарског сектора Хрватске се нашло у власништву странаца до 2000. године, да би до краја 2009. године стране банке чиниле 91% банкарског сектора Хрватске, док је држава задржала скроман удио од 4,2%.¹³⁴

Стране банке су ушле у Србију нешто касније него у претходне двије земље. Подаци показују да је 2001. године 65% банкарског сектора Србије било у власништву државе, а свега 13% у власништву страних банкарских групација. Међутим, до краја 2009. године странци су постали власници 74% банкарског сектора Србије. У исто вријеме држава је имала 17% удјела у банкарском сектору, што је далеко више него у случају БиХ и Хрватске.¹³⁵

Наступ банака сусједних европских држава чланица Европске уније на простору Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске треба посматрати у свјетлу политике ширења ЕУ и оријентације држава Западног Балкана да прилагоде свој политички, правни и економски оквир европским стандардима и постану пуноправне чланице ове значајније регионалне трговинске организације на свијету.

Исто тако, овај продор треба посматрати у свјетлу процјена европских банака матица о потреби ширења на нова тржишта, поготово институционализацијом европског банкарског и финансијског тржишта након увођења евра као јединствене европске валуте. Међутим, финансијска и економска криза у Европској унији баца ново свијетло на овај експандирајући продор европских банака на просторе земаља у транзицији и учинке које производе у земљама филијала, односно банака субсидијара, али и повратно у развијеним земљама банака матица.

Наступ страних банака није вођен осмишљеном економском политиком транзиционих држава које су предмет разматрања, већ је то резултат неуспјеха у провођењу конзистентне реформе банкарског сектора и лоших резултата у приватизацији.

Ниједна земља у регији, како у средњој, тако и у источној Европи, дакле, не само БиХ, Србија

и Хрватска нису се ни покушале одупријети учинцима глобализације и страног капитала. Поготово што су сви финансијски системи у наведеним земљама банкоцентрични. Интересантно је да су проевропски оријентисане политичке елите у свим транзиционим земљама видјеле рјешења у експропријацији домаћег у корист страног власништва и у сектору финансија, иако су аустријске банкарске групе спашене захваљујући национализацији и преузимању од стране аустријске државе, а да не говоримо о интервенцији америчког конгреса за спас посрнулог финансијског система. Финансијска и институционална структура у Хрватској, БиХ и Србији је веома слична. Тако је осим банака, дошло до преузимања осигуравајућих компанија, лизинг друштава, инвестиционих фондова и других институционалних инвеститора

III. ЕКОНОМСКИ МОТИВИ НАСТУПА СТРАНИХ БАНАКА

Оснивање нових банака у БиХ, Србији и Хрватској, као и преузимање и аквизиција постојећих домаћих од стране страних банака детерминисано је спољним и унутрашњим разлозима. Наводимо неке видљиве разлоге који су емпиријски провјерени, истина у развијеним земљама. Економска оправданост оснивања домаћих банака у страном власништву и пенетрација страних банака у банкарски и финансијски сектор Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске укључује следеће спољне факторе: (аспект банака матица):

- a) ниво локалних привредних активности (обим продаје, трговине на мало, висина личног дохотка, број пословних субјеката и сл.);
- b) развој локалне економске активности (развој локалног тржишта мјерено кретањем укупних депозита и кредита, раст популације, грађевинске активности и сл.);
- c) раст локалног становништва, број становника по банци или по банкарској филијали и
- d) снага и значај локалне конкуренције на сектору финансијских услуга.

Међу унутрашње факторе убрајају се:

- a) квалификованост и контакти оснивача банака и њихова репутација у локалној заједници и
- b) квалитет менаџмента.

Избор локације за нову банку је увијек одлука везана за планирање финансирања дугорочних

¹³⁴ www.hnb.hr

¹³⁵ www.nbs.rs

пројеката. Стране банке углавном оптирају велика урбана подручја гдје су очекиване стопе поврата на инвестиције оснивача и највише. Истраживања су показала да оснивање нових банкарских организација подлијеже ризику. Прије свега, рачуна се на привлачење средства организатора пословних удружења и комитената који су незадовољни постојећим банкама чији су комитенти. Комитенти такође, оптирају своје користи и брзо преносе своје рачуне у нове банке. Процес спајања и преузимања и брзина којом се овај процес одвија карактерише модерно банкарство како америчко, тако и европско. У Европској унији је присутан талас спајања који обухвата водеће банке, осигуравајуће компаније, брокерске куће и друге финансијске институције. Постоји тенденција спајања банкарских групација и велика концентрација капитала.¹³⁶ Мотиви наглог и убрзаног процеса спајања банака леже у интересима акционара и управе да повећају вриједност по акцији банке, да смање изложеност ризику, док запослени очекују већу сигурност и веће зараде. Све чешћи мотив аквизиција је редуковање ризика, посебно ризика новчаног тока и редукованог ризика зараде. Свакако, јак мотив је и спасавање банака које пропадају што води спајању као начину да се сачувају оскудне резерве осигурања и избјегне банкрот. Ништа мање нису важни ни порески мотиви, као и мотиви тржишног позиционирања. Постоје и други мотиви, који се наводе у банкарској литератури, као што је вјеровање да ће спајање водити повећаном капацитету раста, затим проширењу кредитног лимита како би се пружале боље услуге комитентима. Послови преузимања, аквизиција, спајања и припајања су одговорност менаџера за избор одговарајућег партнера, домаће банке коју треба преузети. У пракси је могуће да банка која припаја другу банку и банка која се припаја имају различите мотиве и разлоге. Негдје је то ствар добровољности и обостраног интереса, негдје ствар принуде и „непријатељства“. Унапређење ефикасности у банкарском сектору се остварује економијом обима, када просјечни трошкови по јединици производа опадају са обимом производње и диверзификацијом која је у вези са уштедама. Ниже трошкове финансијских ресурса имају веће банке „матике“, које могу да пласирају развијене производе, процедуре, репутацију и јединствен информациони систем у земљама у

¹³⁶Рибникар И., Кошак М.; *Развојни перспекти банкарства у новим и будућим земљама чланицама ЕУ* Зборник радова Економског факултета у Риједи: часопис за економску теорију и праксу, Вол.24 Но.1 Свибањ 2006. стр 2

транзицији.¹³⁷ Несумњива је и конкурентска предност инвеститора (вриједност брэнда, корпоративна култура, приступ ресурсима из иностранства, тржишно искуство) који рачунају да ће остварити позитивне ефекте и предност у односу на постојећу конкуренцију. Иако се очекивало да ће конкуренција банака из иностранства снижити нето каматне марже у Србији и БиХ то се, ипак, није догодило. Међутим, побољшања квалитета услуга у домаћем банкарству су видљива.

IV. ДИЛЕМЕ ОКО УЛАСКА СТРАНИХ БАНАКА НА ПРОСТОРУ БИХ, СРБИЈЕ И ХРВАТСКЕ

Улазак страних банака био је логичан резултат транзиције и трансформације економског и социјалног система посматраних земаља али је ипак изазвао неке дилеме и контроверзе, и теоријске и практичне природе. Многе дилеме ће протек времена, искуства и дејство кризе отклонити, али већину ће проблемски радикализовати и учинити упитним, као и смисао неолиберализма и слободних неспутаних тржишта. Те недоумице карактеристичне су, како смо истакли и за Босну и Херцеговину и Србију, јер се ради о трансформацији и транзицији по моделима који преферирају ЕУ, при чему све три државе имају заједничког претходника бившу СФРЈ, дакле, готово идентичне наслијеђене проблеме, као и оне са којима се сусрећу.

Прва дилема: улога страних банака у остваривању националних интереса.¹³⁸

Ова дилема се даје у нескривеном облику, након неких и промишљених и проживљених искустава протеком двије деценије на простору све три постсоцијалистичке и транзиционе земље. Да ли су се морале готово све банке продати странцима? У темељу питања је имплицитна претпоставка да би банке у домаћем власништву боље помагале остварењу стратешких циљева. Наиме, продаја банака странцима означила је неодговорно занемаривање националног интереса јер стране банке преферирају кредитирање увозника производа из земаља у којима послују њихове матице.

¹³⁷Stein, H.; *Financial liberalisation, institutional transformation and credit allocation in developing countries: the World Bank and the internationalisation of banking*. Cambridge Journal of Economics, 34 (2), 2010. str 257-273.

¹³⁸ Хрватска удруга банака, ХУБ анализа бр 20 "Развој банкарства у Хрватској: Године сазријевања кроз међународну интеграцију 1999.-2009" листопад 2009 стр 3

Друга дилема: добит банака.

Како се поврат на капитал банака почео опорављати, стране банке имају далеко вишу стопу поврата од домаћих. Критика због продаје банака странцима трансформисала се у критику њихове превисоке добити и реинвестирања те добити у иностранство. Полазиште је - банкарство је „игра с нултом сумом“ у којој већа добит банака значи губитак за њихове клијенте. Претпоставља се да би банке биле једнако профитабилне и активне да су биле у рукама домаћих приватних власника или владе, мада новија дешавања у случај Србије дају другачију слику.

Трећа дилема: промјена кредитне политике банака.

У земљама у транзицији током протеклих десет година дошло је до бржег опоравка кредитирања становништва него предузећа. Иако се та чињеница објашњава већим ослањањем предузећа на нове туђе изворе финансирања, емисије хартија од вриједности, задужења у иностранству, лизинг, као и нижом почетном основницом кредита становништву него предузећима у деведесетим годинама прошлога вијека, овај тренд несумњиво значи да банке недовољно доприносе привредном расту и протежирају непроизводну потрошњу, а не производњу и привредни раст.

Четврта дилема: брзина кредитног раста.

Брз кредитни раст неких банака које су ушле у проблеме крајем деведесетих година изазива опрез, иако са сигурношћу није било могуће тврдити да је то једини узрок њихове несолвентности. Лак приступ страних банака изворима капитала, по повољним условима, омогућио им је да земљама у развоју усмјере износе средстава какви се раније нису могли ни замислити, што је постало проблем лаке задужености и тешких отплата у условима економске кризе. Очито је да брзина и стабилност прилива страног капитала путем банака субсидијара у свим транзицијским земљама отварају слjedeће проблеме:

- a) могуће превелике брзине раста кредита „банака кћери“;
- b) пропаст „банке кћери“ у власништву стране банке;
- c) регулације сарадње банкарских супервизора и
- d) институционализације сарадње влада већег броја држава ако се истовремено спашава „банка матица“ и њене „банке кћери“.

Наведени проблеми дошли су до пуног изражаја у глобалној финансијској кризи. Иако

се криза из САД-а у Европу прелила управо путем система међународних банака, „банке кћери“ које послују у Хрватској, Босни и Херцеговини и Србији показале су се стабилним и способним за дјелимично ублажавање ефеката кризе на домаћу привреду

V. ZAKLJUČAK

У трансформацији банкарских система Босне и Херцеговине, Србије и Хрватске велику улогу играју стране банке које доминирају у процесу приватизације ранијих државних банака и увођењу нових банкарских производа и услуга.

Основни облик повезивања домаћих и страних банака су пословне алијансе, виши облик пословне сарадње су заједничка улагања (joint ventures) и највиши облик пенетрације страних банака у домаћи банкарски систем је аквизиција домаћих банака. Ријеч је о банкама из ЕУ-15, на које отпада и до 90% укупних банкарских средстава у овим земљама. Улазак страних банака изазвао је неке дилеме и контроверзе и теоријске и практичне природе. Прва дилема поставља питање: Да ли су се морале готово све банке продати странцима и колика је улога страних банака у остваривању националних интереса? Друга дилема, односи се на критику њихове превисоке добити и реинвестирања те добити у иностранство. Трећа дилема истиче да промјенама кредитне политике банаке недовољно доприносе привредном расту и развоју. Четврта дилема поставља питање режима одговорности страних банка (матица) за пословање њихових кћерки (супсидијара) у посматраним земљама.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Group of Banking Supervisors from Central and Eastern Europe: Developments in the Banking System of the Member Countries, 2000.
- [2] Četković P.; Research on Money and Finance, Credit Growth and Instability in Balkan Countries: The Role of Foreign Banks, Discussion Paper no 27, January 2011
- [3] www.cbbh.ba
- [4] www.hnb.hr
- [5] www.nbs.rs
- [6] Рибникар И., Кошак М.; *Развојни перспекти банкарства у новим и будућим земљама чланицама ЕУ* Зборник радова Економског факултета у Риједи: часопис за економску теорију и праксу, Зборник радова Економског факултета у Риједи: часопис за економску теорију и праксу, Вол.24 Но.1 Свибань 2006. стр 2
- [7] Stein, H.; *Financial liberalisation, institutional transformation and credit allocation in developing countries: the World Bank and the internationalisation of banking*. Cambridge Journal of Economics, 34 (2), 2010. str 257-273.
- [8] Хрватска удруга банака, ХУБ анализа бр 20 "Развој банкарства у Хрватској: Године сазријевања кроз међународну интеграцију 1999.-2009" листопад 2009 стр 3